

СОФОНА
ТРАГЕДИЯ

СОФ

ОЖН

АСҚАД МУХТОР
ТАРЖИМАСИ

УНДЕҲОМ

TRAGEDIA

ҒАФУР ҒУЛОМ НОМИДАГИ
АДАБИЁТ ВА САЊАТ НАШРИЁТИ
ТОШКЕНТ — 1979

Рассом К. Воробьев

**© Гафур Гулом номидаги Адабиёт ва санъат
нашриёти, 1979 й. (Тарж.)**

Энг буюк қадим юнон драматурги Софокл мелодий ҳисобимиздан олдинги 497/496 йили, Афинага яқин Колон деган жойда туғилган. Отаси Софилл қурол-яроғ устахонаси очиб, топар-тутарини яхшилагач, ўғлига яхши тарбия ва маълумот берди. У давр Афина ёшларининг таълим-тарбия программасига кўп турли илм-фанлардан ташқари, гимнастика санъати ва мусиқий билимлар ҳам кирарди. Аввал Софоклнинг катта мусиқий истеъдоди намоён бўлди. Унинг мусиқий асарлар басталаш билан астойдил шуғуллангани, ўз трагедиялари учун мусиқий парчалар ёзганлиги маълум. Софоклнинг бастакорлик истеъдоди яна шундан ҳам аёнким, 480 йили денгиз жанги ғалабасини нишонлаганда афиналиклар тантанали гимн ижросини ўн беш яшар Софоклга топширган эдилар.

Аммо унинг мусиқий асарлари бизгача етиб келмаган.

Софокл драматург сифатида биринчи марта 468 йили майдонга чиқади: бу соҳадаги мусобақаларда у ўз машҳур устози Эсхилдан устун келиб, Плутарх қўлидан қимматбаҳо соврип олади.

Софокл трагедияларидан еттисигина бизгача етиб келган. Топилган ва ҳозиргача топилаётган парчалар шундан далолат берадики, унинг драматик асарлари жуда кўп бўлган. Аристотелнинг «Поэтика»да хабар беришича, буюк драматург саҳна санъати назарияси бўйича ҳам кўп янгиликлар киритган: хор таркибини ўзгартган, иштирокчилар сонини оширган, мусиқий парчалар жорий этган, театр декорацияси қўллай бошлаган ва ҳоказо. Гётеннинг айтишича, «Саҳна санъатини Софоклчалик ҳеч ким билмаган».

Софокл «Шоҳ Эдип» трагедиясида қадим юнон мифологиясидан кенг фойдаланади. Карл Маркс мифологияни «Юнон санъатининг куч ва воситаларигина эмас, балки замини ҳамдир» деб кўрсатган эди. Софокл ва бошқа юнон драматурглари ҳатто тарихий воқеаларни тасвирлаганда ҳам анъанавий мифологик планда яъни ғайритабиий ҳодисалар, мўъжиза ва қисмат таҳликалари воситасида ишлаганлар. Улар учун тарих ва миф ҳодисаларининг аниқ чегараси бўлмаган. Трагедияларнинг мифологик асоси у даврларда томошабинлар учун ҳам оддий ҳол бўлиб, бу саҳна томошаларининг таъсирчанлигини оширишга хизмат қилган. Чунки, томошабин миф бўйича асарнинг фабуласини яхши билади ва бутун диққатини драматург-

нинг фикри ва маҳоратини кузатиб боришга йўналтиради.

Мифларнинг одатда кўп вариантлари бўлади. Драматурглар уларни истаганча ўзгартириб, ўз гоёларига мослаб, ижодий қайта ишлаганлар. «Шоҳ Эдип» бунга мисол бўла олади. Эдип ҳақидаги миф Ҳомернинг «Одиссея»сида ҳам бор эди. Аммо Софокл унга жуда аниқ психологик ишлов беради, уни «қисмат фожиаси»дан чинакам инсоний драмага айлантиради, воқеаларнинг оқимида, персонажларнинг барча туйғу ва кечинмаларида сиз ҳаётий ҳақиқатни яққол кўрасиз. Эдипнинг ўз умри сирларини билиш жараёни унга мудҳиш тақдирни очибгина қолмай, ўз айбига иқрор бўлишга ҳам олиб келади. Шунинг учун у илоҳий қаҳр-ғазабни кутиб ўтирмай, ўзига ҳукм чиқазади: кўзларини жароҳатлаб, ўзини Фивадан бадарга қилишларини талаб этади. Инсон ўз қилмишларига ўзи масъулдир; инсон безавол ва беажал тангрилардан шу билан фарқ қиладики, унинг ҳаёти доимий курашларда, ҳар қандай ғовларни енгиб ўтиш учун интилишда ўтади.

Шундай қилиб, Эдип ўзи устидан ўз ихтиёри билан даҳшатли ҳукм ижро этиб, бош узра таҳлика солиб турган маънисиз қисматни енгиб ўтади.

Мифда мана шу қисмат энг биринчи ўринда туради, Эдип шахс сифатида таҳлил этилмайди. Софокл трагедиясида эса тақдир қаҳрамон йўлида бир ришта холос, Эдип умуминсоний аҳамиятга эга бўлган чуқур ва мураккаб образга айланади.

Софокл қуйи табақа вакиллари (соқчи, элчи, подачи) алоҳида диққат билан тасвирлайди, уларнинг диалогларида халқ донолигини акс этдиради.

Буюк Аристотель ўз «Поэтика»сида драматургия назариясини Софокл тажрибалари асосида яратади. Софокл ижоди унга Платоннинг идеалистик қарашларига қарши курашда, санъатнинг ижтимоий моҳиятини таърифлашда ёрдам беради. Унинг фикрича, Софокл трагедиялари ижтимоий ҳаёт воқеаларининг моҳиятини очади, томошабинни ҳислар тугёнида тоблаб, фикр ва туйғуларини поклайди, ҳаёт ҳақида ўйлашга мажбур этади. Шунинг учун Софокл трагедияларидаги воқеалар нақадар даҳшатли бўлмасин (буни Ҳамза номидаги театримизда «Шоҳ Эдип» спектаклини кўрган томошабинлар тасдиқласа керак) ҳамма вақт оқибатда кучли, тетик, ёрқин таассурот қолдиради.

Таржимон

ШОҲ
ЭДИП

ТРАГЕДИЯ

ИШТИРОК ЭТУВЧИЛАР

Эдип.
Коҳин.
Креонт.
Фива шаҳри оқсоқолларининг ХОРИ.
Тиресий.
Иокаста.
Элчи.
Лайнинг чўпони.
Эдипнинг хизматкори.

Софокл трагедияларини томоша қилгани келган эллинлар асар қаҳрамонларининг тарихини жуда яхши билардилар, хусусан, Афинадаги кўпчилик донгдор оилалар ўз насл-насабларини аксар ҳолларда бу трагедияларда учраган миф персонажларига обориб тақар эдилар. Одамлар ҳаётига сон-саноқсиз худоларнинг аралашуви мутлақо табиий ва оддий ҳодиса эди: ўз ижтимоий қонунарига эга бўлган қуддорлик жамияти одамларнинг тасаввурарида яратилган бу олий мавжудотлар бизнинг илоҳий комил тушунчаларимизга тўғри келмайдиган хусусиятларга эга эди. Фитначи, қасоскор, ёвуз худолар худо номидан ҳукмронлик қилувчи бу дунё зўравонларини ёдга соларди.

Томошабинлар Софоклнинг маҳорати, сюжет йўналишлари, манзума санъатидан завқланишар, бузуқ ҳукмронлигу зўравонлик акти бўлмиш ҳодисаларни бутунлай хотиржамлик билан қабул қилардилар. Худолар Фива шоҳи Лайни жазолаш учун (бу улар учун чўт эмас эди) унга ўз ўғлинг қўлидан ўласан деб қаромат қиладилар. Лай, туғилган чақалоқдан қутгулиш мақсадида унинг оёқчаларини тешиб, тешиқдан чийирма арқон ўтказиб боғлатади ва тоғларга элтиб ташла деб ўз хизматкорига бериб юборади. Бу воқеа у давр томошабини учун табиий бир нарса эди. Хизматкорнинг раҳмдиллиги туфайли омон қолган болани кейинчалик Коринф шоҳи ўғил қилиб олиши ҳам, Эдип катта бўлганда падаркуш бўлиши ва ўз онасига уйланиши учун шароит яратилиши ҳам, шундай қилиб Эдипнинг сохта ота-онадан қочиши ва ҳақиқий отаси билан тўқнашиб қолиб, йўлакай рўй берган жанжал чоғи жаҳл устида уни ўлдиришга мажбур бўлиши ҳам ҳеч кимни ҳайратга солмас эди. Фиваликларни сфинкс балосидан қутқариб Эдипнинг шоҳ бўлиши ва бева қолган онасига уйланиши, тўрт бола кўргунча маълум муддат шоҳлик қилиши ва ниҳоят худолар бир ҳузур қилиб ўз қудратларини яна бир намоиш қилишлари, яъни шаҳарга вабо ёғдиришлари, то Эдипнинг ўз айбларини аниқлаш учун худоларга элчи юбориш эсига келгунча Фива аҳолисининг ярми қирилиши — буларнинг ҳаммаси қонуний бўлиб туюларди...



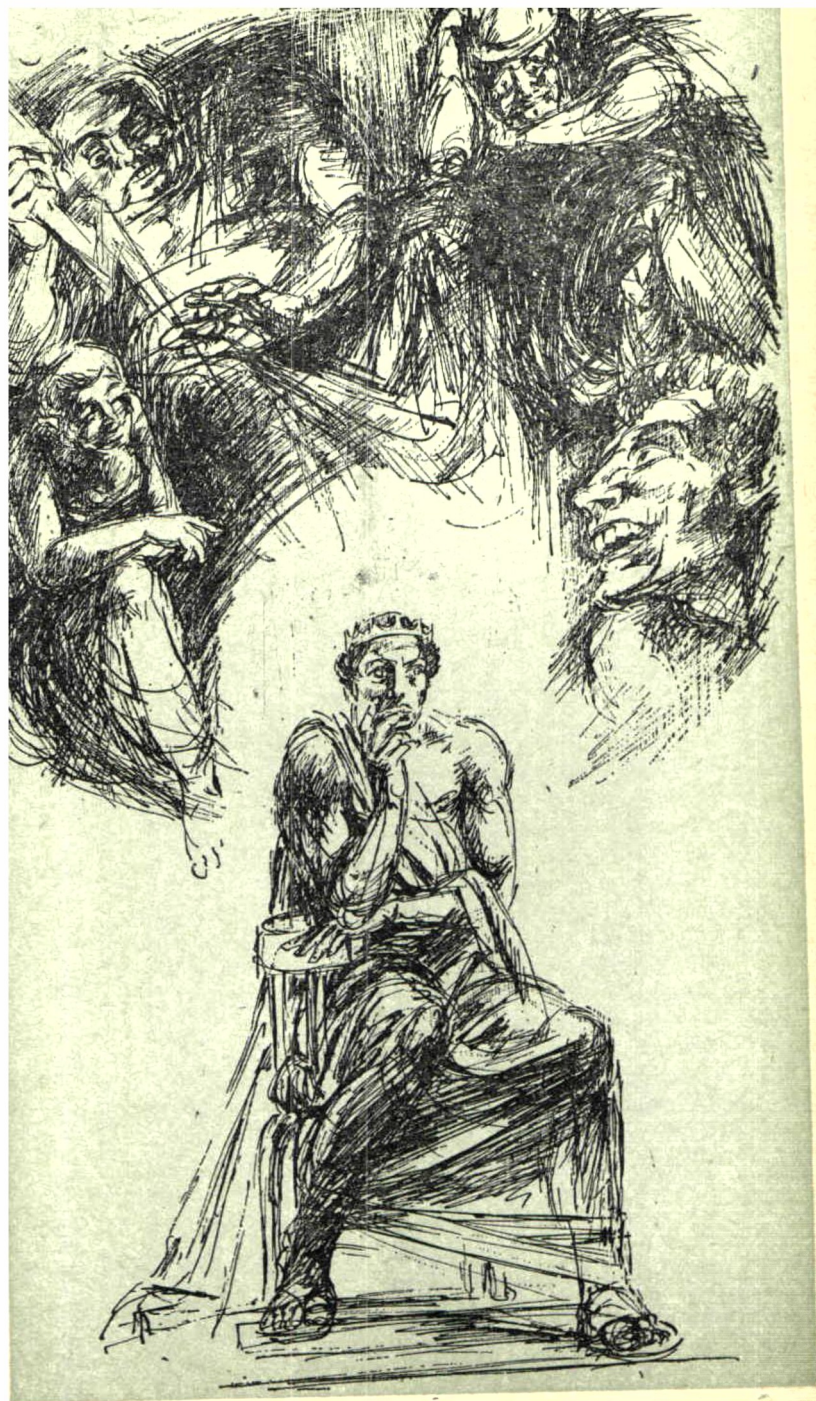








Машъум иғволар тўрига тушиб қолган, лекин ҳеч нарсадан хабари бўлмаган одамнинг фожиаси бу. Ўзи зулмга дучор бўлатуриб тағин устига устак айбланган одамнинг фожиаси бу. Ҳақиқий қотилларнинг ҳакамлар сифатида тантана билан майдонга чиқишини кўрсатувчи фожа бу. Софокл трагедияси шундан баҳс юритади.



ПРОЛОГ

Э д и п

Э, Кадм* бобонинг ёш авлодлари!
Шаҳримиз кўкида илтижо, фарёд,
Аза қўшиқлари янграган маҳал
Нега сиз меҳроблар рўпарасида
Ибодат ниҳолини ушлаб турибсиз?
Улкангизда отим — шухратли Эдип,
Бу ҳолнинг сабабин билмоқни истаб
Мана бугун келдим ҳузурингизга.
Қани, айт, қария,— ёшлар номидан
Арзу изҳор этмоқ сенга ярашур,—
Нега тўпландингиз бу майдон аро,
Қўрқиб келдингизми ё арз биланми?
Тила,

тилагингни келтирай бажо,
Утиниб келганга марҳаматим кенг.

К о ҳ и н

Кишваримиз ҳокимисан, Эдип!
Ёшу қари — жаммиз, кўриб турибсан:
Темир қанот полапонлар шунда,
Ёшини яшаган коҳинлар шунда,
Мен ўзим Зевснинг коҳинидирман,
Мана, фуқаронинг гули, қаймоғи,
Халқ эса бошига гулчамбар тутиб,
Паллада*нинг икки қадамжосида,
Қурбонлар хокидан башорат кутиб,
Исмена* бўйида турар мунтазир.
Шаҳримиз ларзада тўфон туфайли,
Кўриб турибсанки, бош кўтаришнинг
Иложи йўқ қонли тўлқин қаъридан.
Ниш урмай илдиздан қуриди экин,
Офат қириб кетди йилқи, чорвани,
Улик туғилмоқда фарзандларимиз.
Исканжага олиб даҳшатли қиргин,
Ўлим азобида тўлғанар шаҳар.
Кадм хонадони ҳувиллаб қолди,
Соялар дунёси — у дунё, дўзах
Яна оҳ-нолалар билан бойиди.

Сени худоларга тенгламайман, йўқ,
Офатни енгинда тенгинг йўқ, амжо
Худолар билан тез тил топишасан.
Фивага келдинг-у, аждаҳо қуш²га
Тирик бож тўлашдан бизни қутқардинг.
Беҳабар бўлсанг ҳам бизлардан у пайт,
Худолар измидан оғишмай келиб,
Ҳаёт бердинг биздай бечораларга.
О, мардларнинг марди, ҳақиқий инсон,
Ҳозир ўтинч билан келдик қошингга:
Бизнинг иродамиз, худо амри-ла
Нажоткоримиз бўл, шаҳаншоҳ Эдин!
Маълумки, донолар кенгаш берганда
Одамнинг мушқули бўлади осон.
Сен халоскор эдинг. Келажакда ҳам
Яхши номинг билан фахрланайлик:
Азм эт, шаҳримизнинг қаддини тикла!
Қоядай тебранмас бир қалъа бўлсин!
Бир вақт жонимизга ора киргандинг,
Яна бахш айлагил бизга саодат!
Бу юртга ҳокимлик қилмоқчи эрсанг —
Инсон бўлсин унда, бўлмасин саҳро.
Ахир мисли япроқ денгизда кема,
Қочиб кетган бўлса муҳофизлари.

Э д и н

Бахтсиз норасталар! Кўриб турибман:
Беадад азобда, изтиробдасиз.
Шаҳрим деб оташда қалбим тўлганар,
Сизни деб тўлганар оташда қалбим;
Аммо биронтангиз менчалик ёнмас,
Менчалик тортмагай унинг дардини.
Мангу бедорман мен, гафлатда эмас,
Аччиқ кўз ёш тўқдим йўлда беҳисоб,
Беҳисоб йўл босдим хаёлга чўмиб
Шундай қарор топди охир ўйларим;
Қайним Креонтни Фебга йўлладим,
Токи билиб келсин, қандай сўз билан,
Қандай тadbир билан қутқазай шаҳрим.
Аммо ташвишдаман, у қайтмаяпти,
Қайтадиган пайти ўтиб кетмоқда,
Қайтиб келганида, мен шоҳ эмасман —
Бажо келтирмасам илоҳ амрини!

К о ҳ и н

Мавридида айтдинг, Креонт қайтмоқда,
Ғойибдан ишорат келди, шоҳ Эдип.

Э д и п

О, Аполлон! Берган хабарлари
Унинг чехрасидай қутлуғ бўлсайди.

К о ҳ и н

У ғоятда хушнуд! Йўқса манглайин,
Дафна япроғи-ла чулгамас эди.

Э д и п

Ҳозир маълум бўлар. Сўраб кўрамиз.
Ҳой, Менекей ўғли, қондошим, айт-чи,
Худодан не хабар келтирдинг бизга?

К р е о н т

Хуш хабар келтирдим; йўл кўрсатди у:
Кушод ўлғусидир ҳар қандай мушкул.

Э д и п

Қандай хабар ахир? Бу сўзларингдан
На далда, на даҳшат сезади кўнглим.

К р е о н т

Шу авом олдида айт деяпсанми?
...Лекин уйга кирсак яна яхшироқ.

Э д и п

Йўқ, сен айт, ҳаммаси эшитсин, қани,
Шуларнинг дарди-ла куюнмоқдаман.

К р е о н т

Ижозатинг билан изҳор этаман,
Тангрим Аполлоннинг амру ҳукмини:
«Бу юрт тунроғида бир қонли доғ бор,
Ювиб ташлаш керак газак олмасдан».

Э д и п

Қандай? Нима билан? Очиқроқ гапир!

К р е о н т

Сургун ё қонга қон! Чунки шаҳарнинг
Мудҳиш қатл билан булганган шаъни.

Э д и п

Кимнинг тақдирини кўзлайди тангрим?

К р е о н т

Шоҳим, сендан олдин бизнинг Фивада
Лай деган шаҳаншоҳ ҳукмрон эди.

Э д и п

Шундай, аммо ўзини кўрган эмасман.

К р е о н т

Уни ўлдирдилар. Худо амри шу:
Қотил ким бўлса ҳам қасос оласан.

Э д и п

Аммо у қаерда? Қайдан излайман —
Бу кўҳна жиноят изларини мен?

К р е о н т

Қотил шу атрофда, — деб айтди ^отингрим, —
«Излаган топади, лаллайган топмас».

Э д и п

Қайда ўлдирилган эди ўша Лай,
Уйдами, даштдами ё чет элдами?..

К р е о н т

Эзгу бир иш билан йўлга отланиб,
Кейин шу сафардан қайтиб келмабди.

Э д и п

Шоҳнинг бормидийкин йўлда йўлдоши,
Гувоҳлик бермасми бирон тирик жон?

К р е о н т

Бари ўлдирилган. Фақат бир чўпон
Улим даҳшатидан қочган дейдилар.
Ана ўша чўпон бир сўз айтганмиш...

Э д и п

Нима сўз? Уша ҳам кифоя бизга,
Калаванинг учин топиб олсак бас.

К р е о н т

Шоҳни босқинчилар ўлдирди, денти,
Бирмас, кўнчиликнинг иши экан бу.

Э д и п

Қотил азм этолмас, гар қўлламаса
Сарой аҳли ичра биров-бир хоин.

К р е о н т

Балки... Аммо ўша кулфатли йиллар
Шоҳнинг топилмади қасоскорлари:

Э д и п

Шоҳ ҳалок бўлса-ю, қандай кулфатлар
Қотилни топишга берармиш халал?

К р е о н т

О, аждаҳо қушнинг қонли божлари...

Э д и п

Йўқ, бу жумбоқни мен ечмоқ истайман,
Бу — марҳум олдида бизнинг қарзимиз.
Менга таянинг сиз, сен ва Аполлон,
Ватан ва тангримнинг қасосин олай.
Мен бошқа бировнинг ташвишида эмас,
Ўзимнинг виждоним пок бўлсин дейман.
Қотил ким бўлса ҳам ўша қўл билан
Мендан ҳам ўч олар. Лайни хотирлаб
Демак, қўриқлайман ўзимни ўзим.
Туринг зиналардан, эй фарзандларим,
Опкегинг ибодат ниҳолларини!
Фива фуқаросин йиғинг майдонга,
Мен азм этдим, худо амри билан
Ё толе ёр бўлмай, ёки ҳалокат.

К о ҳ и н

Турайлик, халойиқ! Кўнглимиздагини
Шоҳнинг ўзи тоқди, ўзи гапирди.

Тангри башоратин йўллаган эди,
Энди ўзи берсин қирғинга барҳам.

К е т а д и л а р.

П а р о д

Х о р

1- с т р о ф а

О, Зевснинг қутлуғ овози!
Зар Пифон*дан машҳур Фивага —
Шаҳримизга нелар келтирдинг?
О, Аполлон — шифокоримиз!
Андишадан қалбим титроқда,
Бир томчи қонимдан кечгил, сўрайман:
Борайликми зиёратингга,
Е басми шу ерда янги ибодат?
Хабар бер, хабар бер, о умри боқий,
Эзгу Умид билан туғилган овоз!

1- а н т и с т р о ф а

Зевснинг шонли қизи — Афина!
Артемида — унинг синглиси,
Юртимизнинг ҳомийларисиз,
Шаҳримизнинг бош майдонида
Шуъла сочиб турар тахтингиз,
Ҳамда сен, Феб — беназир мерган!
Ўлим билмас уч балогардон!
Қачонлардир сиз шаҳримиздан
Офатни даф этган эдингиз.
Овоз беринг яна, мадад беринг яна,
Бугун яна бўлинг намоён!

2- с т р о ф а

Мудҳиш офат келди, ночормиз!
Шаҳримизда кезади қирғин,
Даф этарга тadbиримиз йўқ,
Идрокимиз ожиз, ё фалак!
Волидамиз Гея авлодлари
Ўсмай сўлаётир она қорнида.
Одамзодни қара, бирма-бир
Юмалаб бормоқда ажал уфқига,

Юмалаб бормоқда учар қушдан тез,
Оловбардор қирғиндан жадал.

2- а н т и с т р о ф а

Шаҳарда қурбонлар беҳисоб,
Кўчаларда таратар бад бўй,
Аза тутилмаган,
Ёсин ўқилмаган,
Дафн этилмаган мурдалар;
Ибодатхоналар остонасида
Фарёд чекмоқдалар, сенга ёлбориб,
Сочлари оқарган онаизорлар.
Дуолар инграшлар билан омихта,
О, Зевсинг нурафшон қизи,
Сочгил шўрликларга марҳаматингни!

3- с т р о ф а

Бизни мис қалқонсиз қираётган
Оловбардор ажал тангрисин
Она еримиздан қувгил, алҳазар!
Улоқтиргил денгиз қаърига.
Ё мудҳиш тўфонлар қутурган
Қўналғасиз соҳилларга элт.
Сабримиз косаси лиммо-лим тўлди,
Қора тундан бадтар кунимиз.
О, чақмоқ қайчисин тутган ота — Зевс,
Ёндир уни оташгоҳингда!

3- а н т и с т р о ф а

Ликия тоғларининг шоҳи Аполлон,
Олтиндан қуйилган ўқ-ёйинг билан
Ажал ёғдир ёвларимизга!
Эзгу тоғда учган Артемида ҳам
Кафтидан душманга ўт сочсин!

Э д и п киради.

БИРИНЧИ ЭПИСОДИЙ

Э д и п

Менга ёлбордингиз, мен берай жавоб:
Умид боғлайберинг ҳимоятимга.
Асло кам бўлмайсиз холис нутқимни

Меҳр-эҳтиром билан уқиб олсангиз.
Мен холисман буида, ўзим ёлгизман,
Қаёққа ҳам борай сиздан ажралиб.
Янги фуқароман бу юртингизда,
Кадм авлодлари, қадрдонларим!
Шоҳнинг қотилини билган зот борми?
Мабодо бўлса-ю, беркинган бўлса,
Ўлдирмайман, билсин, қўрқмасин,
Фақат шаҳримизни тарк этиши шарт;
Бордию у қотил ажнабий бўлиб,
Сизга ошна бўлса — айтинг, чўчиманг,
Раҳму мурувватни аямагайман.
Аmmo ўзингиздан хавотир олиб,
Ё юз-хотир қилиб ошнангизни,
Сукут сақласангиз мана бу хилда,
Унда қулоқ солинг, фармойишим шу:
Қотил ким бўлса ҳам, менинг мулкимда
Унга топилмасин ошён, бошпана!
Саломига алик, арзига жавоб,
Қўл чўзса бурда нон, сув берилмасин.
Ман этилсин унга тоат-ибодат,
Бирон остонага қўймасин қадам;
Чунки шаҳримизга келган қирғиннинг,
Бутун офатларнинг боиси ўша!
Шундай деб Аполлон қилди башорат,
Мен унинг муҳиби ҳам мухлисман
Ва қасос оламан шоҳ қотилидан.
Қотил бир кишими, ё кўнчиликми,
Лаънатлай уларни, то тавқи лаънат
Бир умр тушмасин гарданларидан!
Бордию у менинг хонадонимда
Бирон паноҳ тонса, мен бўлсам сабаб,
Қасамёд этайки, биринчи галда
Мени қатл этсангиз розиман, рози.
Ўртада шаҳаншоҳ, ўртада худо,
Ўртада офатга йўлиққан кишвар,
Таиградан башорат бўлмаганда ҳам,
Шухратли шоҳ хоки-ноки учун
Оқлашингиз керак виждонингизни.
Тинтув эълон қилинг мамлакат бўйлаб!
Мен шоҳнинг тахтини қабул қилдим
Малика ҳам жуфти ҳалолом бўлди.
Афсус, зурриётсиз эди марҳум шоҳ,

Акс ҳолда боқардим фарзандларин ҳам.
Майли, ўзим бўлиб хунталаб ўғли,
Бел боғлай қотилин излаб топишга.
Қасамёд этаман, шу йўлдан қайтсам
Экканим унмасин она еримда,
Худо маҳрум этсин мени зурриётдан,
Азобда жон берай қултум сувга зор!
Сиз маъқул кўрдингиз тадбирларимни,
Қадм авлодлари, сизга тилагим:
Худолар ёр бўлсин омолингизда,
Йўлда йўлдош бўлсин сизга Адолат!

Х о р

Онтингга онт билан жавоб берай, шоҳ:
Қотилни билмайман, қотил эмасман.
Гар, шаҳримиз ҳаққи, қилсак илтижо,
Айбдорни Аполлон топиб беражак.

Э д и п

Мулоҳазанг тўғри. Аммо почормиз:
Худо бандасининг измида эмас.

Х о р

Бўлмаса, иккинчи, тузукроқ тадбир...

Э д и п

Иккинчи, учинчи...— айтақол тезроқ.

Х о р

Авлиё Тиресий гоҳ кароматда
Буюк Аполлоннинг ўзидай зийрак.
Ундан ҳақиқатни билмоғинг мумкин.

Э д и п

Мен ҳам Креонтнинг кенгаши билан
Бирдан икки чопар жўнатдим унга.
Ҳаяллаб қолмоқда лекин, ҳайронман...

Х о р

Аммо яна эски бир миш-миш ҳам бор...

Э д и п

Гашир! Мен ҳаммасин билишим керак.

Х о р

Шоҳни йўловчилар ўлдирган эмиш...

Э д и п

Эшитдим; гувоҳни аммо кўрмадим.

Х о р

Лекин у озгина қўрқоқроқ бўлса,
Сенинг дағдаганга бардош беролмас.

Э д и п

Иши ботир одам сўздан қўрқмайди.

Х о р

Худо ярлақаган азиз авлиё,
Башорат соҳиби келди, қаранглар!
Ҳақиқатдир унинг йўлда йўлдоши.

Т и р е с и й киради.

Э д и п

О, еру осмоннинг сирри-асрорин
Мудом кўриб турган кекса Тиресий!
Пойтахтимизнинг бошига тушган
Чексиз мусибатни кўнглинг сезгандир,
Халоскоримиз деб сени танладик.
Сенга айтмагандир элчиларимиз
Аполлон — тангрининг башоратини:
Излаб топмагунча шоҳнинг қотилин,
Уни шаҳримиздан даф этмагунча
Қутулмаймиз экан мудҳиш қиргиндан.
Мана, умидимиз сенда, авлиё,
Фолбин қушларингни, майли, ишга сол,
Халос қил Фивани, мени, ўзингни!
Покла шаънимизни, қон доғини юв,
Буюр, мунтазирмиз фармойишинга,
Биз мадад берайлик баҳоли қудрат.

Т и р е с и й

Билган нарсанг кони зарар бўлса,
Билимдонлик мудҳишдир, ёраб!

Кўрган-билганларим бўлди фаромуш...
Бўлмаса келмасдим ҳузурингга, шоҳ.

Э д и и

Нима гап? Нимадан андишадасан?

Т и р е с и й

Мен кетай, рухсат бер! Ҳозир ажрашсак —
Сенинг ҳам, менинг ҳам юкимиз енгил...

Э д и и

Гапларинг кўп мужмал... Бундан чиқдики,
Қадрдон Фивани севмас экансан.

Т и р е с и й

Ҳозирги ҳар сўзинг бошингга бало,
Мен ҳам шу аҳволга тушмасам дейман...

Х о р

Тирик жонлар ҳаққи, билсанг — яширма,
Елбордик тиз чўкиб оёқларингга.

Т и р е с и й

Ақлдан озманглар! Ўлсам очмасман
Қалбимдаги сирни... бахтсизлигингни...

Э д и и

Ҳали айтмайсанми? Билиб туриб-а?
Ниятинг Фивани ҳалок этмоқми?

Т и р е с и й

Сен мени ранжитма! Бир сўз айтмайман.
Қийноққа солгим йўқ ўзимни, сени...

Э д и и

Тошни ҳам ғазабга келтирар гапинг!
Айтасанми, йўқми? Ярамае!
Токай бу парвосиз қайсарликларинг?

Т и р е с и й

Мени ранжитасан, таҳқир этасану,
Гофилсан ўзингинг хулқ-атворингдан...

Э д и п

Қаҳру ғазабимнинг бояси шуки,
Дардқаш шаҳримизни беҳурмат қилдинг.

Т и р е с и й

Қисмат воқе бўлур, айтсам-айтмасам.

Э д и п

Бўлмаса нимага айтавермайсан?

Т и р е с и й

Бир сўз ҳам айтмайман. Ихтиёр сенда,
Ғазабдан ловуллаб ёнсанг ёнавер.

Э д и п

Менинг дилимдаги — мудом тилимда.
Билиб қўй, шубҳага солдинг кўнглимни:
Балки жиноятга бош қўшгандирсан?
Заиф бўлмаганда кўзинг, худо ҳаққи,
Қотил мана шу, деб эълон қилардим!

Т и р е с и й

Шундайми? У ҳолда мен ўз устингдан
Сенинг ўз ҳукмингни эълон қиламан,
Халойиққа тегма, мени қўй, чунки
Юртга бу офатни келтирган — сенсан!

Э д и п

Бу шарму ҳаёсиз сўзларинг учун
Тилаб олмоқдасан мудҳиш жазони!

Т и р е с и й

Жазолаб бўлмайди Ҳақиқатни, шоҳ.

Э д и п

Наҳотки, жазодан холиман, десанг?

Т и р е с и й

Жазодан холиман, агарчандики
Жаҳонда бир зарра ҳақиқат бўлса.

Э д и п

Ҳа, ҳа, жаҳонда бор, аммо сенга — йўқ.

Кўзинг ҳам йўқ, қулоғинг ҳам, фаросатинг ҳам.

Тиресий

О, шўрлик, яқинда шу сўзлар билан
Ҳар бир қул ҳақорат этажак сени...

Эдип

Сен, мангу зимистон кўршапалаги,
Кўзи очиқларга қилурсан таҳдид?

Тиресий

Йўқ, йўқ, сен ўлмайсан менинг қўлимда,
Буни ижро этар тангрининг ўзи.

Эдип

Бу, сенинг фитнангми, Креонтникими?

Тиресий

Йўқ, йўқ, сен ўзингга ўзинг душмансан.

Эдип

Молу дунё! Ҳукмронлик! Ҳайҳот,
Ҳаёт жангларида сиздан зўри йўқ!
Сеҳри жодуингиз шундай кучлики,
Креонт, ўтмишда содиқ қардошим,
Илондай қўйнимга сирғалиб кириб,
Менга ихтиёрий халқ берган тахтни
Тортиб олмоқ учун белин боғлабди,
Фойдадан бошқасин кўрмаган бу кўр —
Елгончи ва айёр бу авлиёни
Менинг ҳузуримга йўллабди бугун.
Менга қара, халқни аждаҳо қушдан
Сеҳрли сўз билан қутқазолдингми?
Унинг жумбоқларин ечолмаганда
Сендан кутмовдими шаҳринг нажотни?
Аmmo сен фолингни ишга солмадинг,
Қулоққа илмадинг тангрилар амрин,
Шунда мен келдим, мен, Эдип-нодон,
Жумбоғини ечиб аждаҳо қушининг,
Абадий йўқ қилдим машъум офатни!
Мана энди бўлса, Креонт тахтига
Яқинроқ бўлай деб, қора ниятда
Жонимнинг қасдига тушибсан, айёр!

Пушаймон ейсанлар, сен ҳам, Креонт ҳам!
Сирни тилинг билан юлиб олардиму,
Мункайиб қолибсан, ўлимнинг яқин.

Х о р

Назаримда, чол ҳам, сен ҳам, шоҳ Эдип,
Бир оз қизишдинглар бекордан бекор.
Бизга эса ҳозир худо амрини
Жобажо этишни ўйламоқ даркор.

Т и р е с и й

Сенга, Шоҳ бўлсанг-да, сўз қайтараман.
Ўзимга яраша ҳукмронман ҳам.
Сенгамас, Локсийга хизмат қиламан.
Муҳтожмасман Креонт марҳаматига.
Менинг кўрлигимни пеш қилдинг, аммо
Қаерда, ким билан турганлигингни,
Машъум тақдирингни, бадбахтлигингни
Очиқ кўзинг билан кўрмаётибсан!
Наслу насабингни биласанми сен?
Биласанми, Эдип, қондошларингга
У дунё-бу дунё сен дўст эмассан?
Отанг, онанг учун сен икки карра,
Тавқи лаънат олиб, сургун бўласан.
Ҳозир кўриб турган кўзинг кўр бўлар.
Билмам, Киферонда топилармикан
Сенинг фарёдингдан янграмаган жой!
Эҳ-ҳе, кўп нарсани билмайсан ҳали,
Қузгундай ёпирилган бошингга бало:
Хотинингга ўғил, онангга эрсан,
Отасан, акасан — фарзандларингга!..
Мана энди мени, ҳам Креонтни
Ер билан яқсон қил, аммо, барибир,
Сендан аялч одам йўқ бу дунёда!

Э д и п

Лаънат, лаънат сенга! Йўқол кўзимдан!
Шарпанг эшитмайин хонадонимда!

Т и р е с и й

Ўзинг йўқламасанг, келармидим мен...

Э д и п

Ақлдан озибсан — беҳабар эдим.

Т и р е с и й

Ақлдан озибман? Отанг ва онанг
Мени донишманд деб мақтар эдилар.

Э д и п

Ким дединг? Тўхта-чи... мени ким туққан?

Т и р е с и й

Сен бугун туғилиб, шу он ўласан.

Э д и п

Яна мужмал гаплар, яна жумбоқлар...

Т и р е с и й

Моҳир эдинг чоғи жумбоқ ечмоққа?

Э д и п

Шону шавкатимни оёқ ости қил.

Т и р е с и й

Лекин шон-шавкатинг сени маҳв этар.

Э д и п

Мен бу пойтахтнинг халоскориман.

Т и р е с и й

Мен кетдим... ҳай бола, етакла, қани.

Э д и п

Тоқатим тугади, олиб кета қол...

Кўнглим енгил тортар, сени кўрмасам.

К е т а д и л а р .

БИРИНЧИ СТАСИМ

Х о р

1-с т р о ф а

Аполлон каромат қилган қотил ким?

Ким бу жиноятда қўлни қон этган?

Эҳтимол у қочгандир
Довулардан тез.
Унга олов сочгандир
Чақмоқ шуълаларида
Зевсинг хато билмас
Қасоскор мерганлари.

1-антистрофа

Парнас қоясидан қутлуг сўз келди:
Ёвузни изламоқ — бизга қарзу фарз.
Урмонларда, ғорларда
У йиртқиқдай кезади.
Бошдан қора тақдири
Улоқтириб отмоқчи.
Аммо тақдир қузғундай
Бош узра айланади.

2-строфа

Чиндан ҳам, донишманд авлиё бугун
Бизнинг кўнглимизга гулгула солди.
Бунга ақлим етмайди,
Инкор ҳам этолмайман.
Утмиш — тундай қоронғу,
Келажак ҳам — зимистон.
Ҳаргиз кўрмаган эдик —
Лабдакнинг авлодлари
Полибнинг ўғли билан
Бир-бирига бўлса ёв.
Эдини айбламоққа
На далил бор, на гувоҳ.
Шоҳимиз Лай хуни
Кимдан талаб қиламиз?!

2-антистрофа

Аммо Зевс билан Аполлон зийрак,
Инсон кирдикори уларга аён.
Далил, гувоҳ тошгунча
Эдини айбламайлик:
Ахир аждаҳо қуш ҳам
Халқ олдида тан берган;
Элимизга Эдини
Манзур бўлди хизмати.

Ишониб бўладими
Жиноят қилганига!

К р е о н т киради.

ИККИНЧИ ЭПИСОДИЙ

К р е о н т

Ҳамшаҳарлар! Билишимча, Эдип
Мудҳиш жиноятда айблабди мени.
Дарров етиб келдим сабрим чидамай.
Агар Эдип мени катта кулфатда
Ўзига душман деб билса, азизлар,
Мен бундай доғ, шармсорлик билан
Бошимни кўтариб юра олмайман.
Агар сиз ҳам мени, ҳамшаҳар дўстлар,
Ёвуз деб билсангиз, аҳволим мушкул!..

Х о р

Шоҳ, қария билан жаҳл устида
Анча-мунча гаплар айтиб олишди.

К р е о н т

Шоҳ дебдики, гўё, гапимга кириб
Авлиё гирт ёлғон сўзлаган эмиш.

Х о р

Деди, ниятини аммо билмадик.

К р е о н т

Виждонсиз! У ҳушёр ақли билан
Бўҳтон ёғдирибди менинг шаънимга!

Х о р

Қайдам. Шоҳлар иши бизга қоронгу...
Дарвоқе, ўзи чиқди ана қасридан.

Э д и п

Ниҳотки? Сенмисан? Шоҳнинг қотили,
Тожу тахтимизга қасд қилган ўгри,
Менинг остонамни босиб кирдингми?
Ҳали сен шу қадар ҳайсизмисан?

Худо ҳаққи, айт-чи, мени сен, нима —
Аҳмоқ деб билдингми, ёки қўрқоқ деб?
Бинки, илондай сирғалиб кириб,
Қолдирмоқчимидинг мени ғафлатда?
Тентаклик эмасми, ўзинг айт ахир
Тахтга хуруж қилмоқ пулсиз, аскарсиз?

К р е о н т

Буни мендан бўлак одамга айтсанг
Шармисор қиларди ўзингни, Эдип.

Э д и п

Ажаб сўзамолсан. Аммо бу сафар
Евуз тилингни тий. Душмансан менга.

К р е о н т

Иўқ, қулоқ сол ахир — мен айтиб берай...

Э д и п

Ўзингни оқлашга уринмасанг, бас.

К р е о н т

Маънисиз ғурурни фойдали билсанг,
Ақлинг жойидамас, Эдип, билиб қўй.

Э д и п

Қон-қардош жонига қасд қилган ҳеч вақт
Интиқомсиз қолмас, сен ҳам билиб қўй.

К р е о н т

Бу фикринг маъқулдир, тўғри гап. Аммо —
Нима зарар кўрдинг мендан, айтгин-чи?

Э д и п

У шум авлиёни чақиртиргин деб
Кенгаш берганмидинг менга ё йўқми?

К р е о н т

Ҳануз барқарорман ўша фикримда.

Э д и п

Айт-чи, қачон эди шоҳингиз Лайнинг...

К р е о н т

Нима «Лайнинг...»? Очиқроқ гапир.

Э д и п

Евузлар қўлида ҳалок бўлгани?..

К р е о н т

Узоқ йиллар ўтди, кўп узоқ йиллар.

Э д и п

У маҳал бормиди бу авлиёнгиз?

К р е о н т

Ҳа, ҳа. Ҳозиргидай, доно, ҳурматли.

Э д и п

Тилга олармиди мени ўшанда?

К р е о н т

Йўқ, ҳеч қулоғимга чалинган эмас.

Э д и п

Уша пайт қотилни қидирганмисиз?

К р е о н т

Ҳа, албатта. Бироқ, тополмаганмиз.

Э д и п

Бўлмаса, чол нега сукут сақлаган?

К р е о н т

Буни мен билмайман. Айта олмайман.

Э д и п

Аммо билганингни очиқ-ойдин айт.

К р е о н т

Нимани? Сўрайбер, билсам — айтаман.

Э д и п

Тил бириктирмаса чол сенинг билан,
Журъат этолмасди мени айбашга.

К р е о н т

Чол нима деганин ўзинг биласан.
Менинг саволимга энди жавоб бер.

Э д и п

Мени қотилликда айблай олмайсан.

К р е о н т

Синглимнинг эрисан, Эдип, шундайми?

Э д и п

Ҳа, буни мен инкор этмайман.

К р е о н т

Демакки, Фивада у ҳам малика?

Э д и п

Неки орзу қилса, келтирдим бажо.

К р е о н т

Мен-чи? Менинг ҳам ҳеч улушим борми?

Э д и п

Ана, ошкор бўлди сохта дўстлигинг.

К р е о н т

Йўқ, сен сўзларимнинг магзини чақ.
Шундоқ ҳам ҳукмрон, ташвишсиз бўлсаму
Нега мен тож-тахтга интилармишман?
Тожу тахт бир умр даҳшат демак-ку?
Шоҳликни орзу қилган эмасман,
Менга ундан жиндак улуш бўлса бас.
Доим шундай ўйлар ақли расолар.
Ҳадиксиз оламан божу армуғон,
Ундай қилолмасдим агар шоҳ бўлсам,
Нуфузли, беташвиш бу фароғатдан
Сенинг тожу тахтинг афзал эканми?
Ё ақлим шу қадар қашшоқмидики,
Молу манфаатга кетсам муккамдан?
Толем, мартабам, иззатим баланд,
Саройга келганлар мени йўқлайди,
Кўнларининг изми менинг қўлимда;

Воз кечармишманми шу имтиёздан?
Йўқ, ёзмишга шукур, эсим жойида.
Сен айтган номаъқул ишлар менга ёт,
Маслаҳат кўрмайман ўзгаларга ҳам.
Тағин ишонч ҳосил қилайин десанг
Дельфадан ўзинг ҳам суриштириб кўр:
Тўғри айтибманми Худолар гапин?
Агар фолчи билан фитнам бор бўлса,
Ишонч ҳосил қилсанг — ўлимга буюр:
Ўлимга ҳукм этай ўзимни ўзим.
Қуруқ шубҳа билан айблаб бўлмайди,
Оқни қора демак бизга ярашмас.
Садоқатли дўстдан воз кечиш эса
Қанотсиз талпиниш билан баробар.
Шок қалбни билмоққа вақт керак экан,
Аблаҳни билмоққа бир кун кифоя.

Х о р

Маъқуллар бу гапини ақли бор одам,
Сўнги бахайр ўлмас шошқалоқликнинг.

Э д и п

Аmmo душман шошиб хуруж қиларкан,
Жадал тадбирларга мен ҳам мажбурман.
Агар имилласам, гафлатда босиб
Кўкка совурмасми хонумонимни?

К р е о н т

Шиятинг бадарга қилишими мени?

Э д и п

Бадаргамас, ўлим. Токи билиб ўл:
Оқибати хунук хасадчиликнинг.

К р е о н т

Демак, сени ишонтиролмадим...

Э д и п

Йўқ, ишонч сенга хайф.

К р е о н т

Ақлинг соғ эмас.

Э д и п

Мен ўз ишларимда — оқил ва соғлом.

К р е о н т

Менинг ишларим-чи?

Э д и п

Сен — мунофиқсан!

К р е о н т

Ақлинг жойидамас...

Э д и п

Мен — ҳукмронман!

К р е о н т

Шум ҳокимлик — офат.

Э д и п

О, Фива, Фива!

К р е о н т

Бунда сенгинамас, мен ҳам ҳокимман.

Х о р

Бас қилинг, жаноблар, заб мавридида

Арқдан Иокаста чиқиб келмоқда.

Баҳсни яхшиликча ечар, эҳтимол.

И о к а с т а

Баҳсга нима бор, бадбахт тентаклар!

Шаҳар талвасада азоб тортсаю

Бунда беҳуда баҳс — уят эмасми?

Эдип, ётоққа кир... сен ҳам, Креонт,—

Дардга айланмасин кичик жароҳат.

К р е о н т

Синглим, шоҳ Эдипнинг амри-ла менга

Икки мудҳиш жазо таҳдид қилмоқда:

Шармандали қатл ва ё бадарга.

Э д и п

Шундай, хотин. Қўлга тушиб қолди:

Мени макр билан йўқ қилмоқчийкан.

К р е о н т

Мени айблашингда адолат бўлса
Бахти қаро бўлай абадул-абад!

И о к а с т а

Эзгу онт ҳурмати, менинг ҳурматим,
Рўпарангда турган барча тирик жон,
Инсонлар ҳурмати, ишонгил унга,
Инон унга, Эдиш.

К о м м о с

1- с т р о ф а

Ёлбораман, тингла, ўйлаб кўр, ён бер.

Э д и ш

Аmmo мен нимага ён берай, гашир.

Х о р

Бир умр виждони пок одам эди,
Ҳозир эса бунда қасамёд этди.
Авф эт уни, шоҳим!

Э д и ш

Илтимошингнинг

Маъносини ўзинг биласанми?

Х о р

Ҳа.

Қайнаганг дили пок. Уз дўстларингни
Беҳуда мишмиш-ла айблаш яхшимас.

Э д и ш

Сенинг ниятингни пайқадим: сен ҳам
Мени бу шаҳардан даф этмоқчисан.

Х о р

2- с т р о ф а

Ё худолар, ёлбораман:
Қора бўлса ниятим,

Дуч келай қаҳрингизга,
Юз ўгирсин дўстларим,
Улиб кетай хору зор.
Кулфатзада юртимнинг
Қайғусида ёнаман.
Нега яна кўпайтирмоқ
Кўҳна бахтсизликларни?
Нима бўлар билатуриб
Дард устига дард қўшсак?!

Э д и п

Бу ёвузнинг сўзларидан эмас,
Аянчли нолангдан кўнглим юмшади.
Майли — кетаверсин, нима бўлса бўлар,
Ўлдирсинлар мени, қувсинлар, майли...

К р е о н т

Кўнглингда кек билан ён бермоқдасан.
Жаҳлдан тушганда пушаймон ема.
Бундай хулқу феълинг ўзингга азоб.

Э д и п

Кетасанми, йўқми?!

К р е о н т

Сен мендан кечдинг,
Аммо булар учун — ўша-ўшаман.

Ч и қ и б к е т а д и .

Х о р

1- а ч т и с т р о ф а

Шоҳни ўз кўшкига бошла, малика.

И о к а с т а

Йўқ, мен ҳаммасини аниқлашим шарт.

Х о р

Сўздан шубҳа туғилди...
Эҳтимол беҳудадир, —
Туҳмат яраси ёмон.

И о к а с т а

Қаттиқ айтишдимми?

Х о р

Ҳа.

И о к а с т а

Нима сабаб?

Х о р

Менга қолса, ҳозир, шу ҳолимизда
У узилган баҳсга қайтмаган тузук.

Э д и п

Кўнгилчанлик сени заифлаштирибди —
Қаҳрим оташини сўндирмоқчисан.

Х о р

2- а н т и с т р о ф а

О, шаҳаншоҳ, неча бор
Қасамёд этдим сенга!
Агар сени тарк этсам
Чиндан бўлардим аҳмоқ.
Бизга келган йилингоқ
Кулфатдан халос этдинг
Қадрдон ўлкамизни.
Ҳозир ҳам бўлсанг эди
Бизга одил раҳнамо!

И о к а с т а

Мени хабардор эт, худо ҳаққи, шоҳ,
Қалбингда қаҳр ўтин ёққан нимадир?

Э д и п

Марҳамат, маликам, сендан сирим йўқ.
Гап — аканг Креонтнинг маккорлигида.

И о к а с т а

Айт менга, нисонинг сабабини оч.

Э д и п

Унинг-ча, мен шоҳнинг қотилимишман.

И о к а с т а

Биров ўргатганми, ё ўз фикрим?

Э д и п

Маккор авлиёни юборди аввал,
Сўнг ўзин оқлади юбормадим, деб.

И о к а с т а

Эдип, бу гапларни хаблингдан қув!
Менга ишонавер: ҳали инсондан
Соҳиби башорат туғилган эмас.
Мен сенга келтирай мухтасар далил:
Лайга худоданми, муҳибларданми,
Ишқилиб, ғойибдан бир овоз келди,
Яъни, Лайнинг шўрлик тақдири шуки,
У ўз фарзандининг қўлидан ўлгай.
Ваҳоланки, хабарларга кўра,
Лайни чорраҳада ўша оғир йили
Номаълум йўлбосар ўлдириб кетди.
Ўғлимизни эса, туғилган кунидек
Тўпнигин сим билан боғлаб, отаси
Тоғ-тошга элтиб ташлатган эди.
Шундай қилиб, ўғил — падаркуш эмас,
Ғойибдан бўлган сас бажо келмади.
Бир умр қалтираб яшадию Лай,
Аmmo бегонадан келди ўлими.
Башорат дегани бекор, инонма.
Фақат тангригина ҳар ишга қодир:
Бандасин не қилса ихтиёрида.

Э д и п

Ҳар сўзингдан ортар шубҳам, гумоним,
Ҳар сўзинг кўнглимга солар гулгула.

И о к а с т а

Нега безовтасан, яна нима гап?

Э д и п

Ҳали нима дединг, яна такрорла-чи:
Лайни чорраҳада ўлган дедингми?

И о к а с т а

Шундай гап юрарди, ҳозир ҳам шу гап.

Э д и п

Қаерда юз берган? Қай чорраҳада?

И о к а с т а

Фокида деган жой. Давлия, Дельфадан —
Унда қадим йўллар келиб туташган.

Э д и п

Қанча вақт ўтди ўшандан буён?

И о к а с т а

Сен бу ерда тахтга чиқарингдан
Бир неча вақт аввал келди шум хабар.

Э д и п

Ераб! Не кунлар бор менинг бошимда?

И о к а с т а

Сен ўзгариб кетдинг, нима гап, Эдип?

Э д и п

Сўрама... Лай қандоқ одам эди, айт:
Ранг-рўйи, бўй-басти, ёшмиди, кекса?

И о к а с т а

Бўйдор одам эди, сочи кумушранг,
Мана, сендек эди турқи тахминан.

Э д и п

О, минг лаънат! Машъум қора кунлар
Битганга ўхшайди шўр пешонамга!

И о к а с т а

Мен қўрқиб кетяпман! Нима бўлди, айт?

Э д и п

Шубҳам борки, авлиё кўр эмас...
Менинг саволимга яна жавоб бер...

И о к а с т а

Сўра, билганимнинг бари айтаман.

Э д и п

Қўшмиди ёнида шахсий соқчиси,
Каттароқ отряди бормиди шоҳнинг?

И о к а с т а

Бешовлон эдилар, бири жарчи эди.
Шоҳ эса, фойгунда ёлғиз борарди.

Э д и п

Бас! Эвоҳ! Ҳаммаси, ҳаммаси равшан.
Аммо ким келтирди хабарни сизга?

И о к а с т а

Ёвузлардан қочиб қутулган навкар.

Э д и п

У ҳозир омонми, шаҳримиздами?

И о к а с т а

Афсус, йўқ. Лайдан сўнг тожу тахтимиз
Сенга текканини эшитиб, навкар
Тиз чўкиб, тирмашди этакларимга,
«Яйловли тоғларга юборинг мени,
Пойтахтдан узоқда яшайман», деди.
Унга жавоб бердим. У қул бўлса ҳам
Шундай марҳаматга муносиб эди.

Э д и п

Тезда чақиртириб келиш мумкинми?

И о к а с т а

Албатта, албатта. Лекин нимага?

Э д и п

Қўрқаман, ортиқча гапиривордим...
Қисқаси, мен уни кўришим керак.

И о к а с т а

Майли, келсин. Аммо изтиробингнинг
Босин билмоққа мен ҳам ҳақлиман.

Э д и п

Йўқ демайман, ахир сенга айтмасам,
Кимга ҳам айтаман дардимни, хотин?
Ҳикоямни эшит: отам коринфлик
Полиб деган одам; онам — Метропа,

Дорлар уруғидан бўлади асли.
Коринфда таниқли йигит эдим мен,
Аммо бир гаройиб воқеа бўлди:
Ширакайф бир меҳмон базм пайтида
Мени «ташландиқ» деб қилди ҳақорат.
Номусдан ер билан яксон бўлдим
Ғазабимни босдим тонггача базўр
Ва айтдим бу гапни ота-онамга.
Улар кўп ғазабнок сўзлар айтишди
Оғзи шалоқ меҳмон шаънига.
Андак таскин топдим. Лекин шунда ҳам
Қўнғлимда шубҳанинг шарпаси қолди.
Эл аро тарқалди базмдаги гап.
Шунда мен ҳеч кимга бир сўз айтмасдан
Дельфага, Аполлон қошига кетдим.
Раво кўрмадию тангри жавобин,
Аммо менинг шўрлик ёлғиз бошимга
Минг бало, кулфатлар қилди башорат:
Тақдирда онамга уйланаармишман,
У туққан болалар жирканч бўлармиш,
Отамнинг қотили бўлар эмишман.
Бундай башоратни эшитгандан сўнг,
Мен узлатга кетдим. Коринфдан узоқ,
Волидамдан узоқ, отамдан узоқ,
Мудҳиш тақдиримдан қочдим узлатга.
Қочдим — бир чорраҳа устидан чиқдим,
Шоҳни ўлдиринган сен айтган жойдан.
Хотин, сенга очай ҳақиқатни мен:
Ўша чорраҳага яқинлашгандим,
Худди сен айтгандай отли файтонда
Бир жарчи ва бир чол менга дуч келди.
Жиловдор билан чол зўрлик ишлатиб
Мени йўлдан четга ҳайдай бошлашди.
Жиловдор мени бир урганда, мен ҳам
Дангал бир туширдим жаҳл аралаш.
Кейин, ўтаётган фойтун ёнидан
Чолнинг ўзи турди найза ўқталиб.
Бир дам ўтгани йўқ — гурзим зарбидан
Оёғим тагига шилқ этиб тушди.
Кейин... қисқа жангда... барин ўлдирдим.
Ераб! Наҳот бунинг Лайга дахли бор?
Унда мени чақмоқ ёндирмас,
Нега қора тупроқ қаърига ютмас?

Нега шу кунгача ёруғ дунёни,
Инсон чеҳрасини кўриб турибман?
Нега? Нега? Нега тирикман ахир,
Лаънатга кўмдим-ку ўзимни ўзим,
Махлуқ эмасманми, марҳум тўшагин
Қонли қўлим билан булгасам?!
Қочиб керак, қочиб... Аммо қаёққа?
Қайта олмайман мен ўз ватанимга:
Унда мен падаркуш бўлиш хавфим бор,
Туғишган отамни унда ўлдириб,
Онамни никоҳга олишим лозим;
Худо тайинлаган даҳшатли тақдир,
Шўрлик пешонамдан ўзим қўрқаман,
Дўзах азобидан қўрқаман...
Йўқ, раҳмсиз, ҳиссиз тангрилар!
То абад манглайда чиркин доғ билан,
Дўзах азобида умр кўргунча
На тупроқда изим, на элда исмим
На ёруғ дунёда жисмим қолмасин!

Х о р

О Эди, бизлар ҳам таҳликадамиз.
Аммо ноумид бўлма гувоҳ келгунча.

Э д и н

Ҳали кўнглимда бор қилдай бир илинж —
Мен ўша чўпонни кутишим керак.

И о к а с т а

Зора, чўпон кирса жонингга ора.

Э д и н

Сен айтгандек бўлса унинг гаплари,
Мен бу кулфатлардан тамом холиман.

И о к а с т а

Мен бирон муҳим гап айтдимми сенга?

Э д и н

У ҳам айтганмиш-ку ўша маҳалда
Шоҳни қароқчилар ўлдиришди деб?
Қароқчилар кўпчилик эди, деб
Чўпон тасдиқласа, мен бундан холис,

Бордию у, қотил ёлғиз эди, деса,
Бу қонли жиноят менинг зиммамда...

И о к а с т а

Йўқ, йўқ! У ҳам шу гапни айтган,
Энди ўз сўзларин инкор этолмас.
Бутун шаҳар гувоҳ унинг гапига.
Агар ўз сўзидан тонса ҳам чўпон,
Лайни менинг ўғлим ўлдирди, деган —
Аполлон башоратин этолмас исбот.
Чиндан қотил эмас менинг фарзандим,
Чунки у шўрликни туғилган кунидеъ
Отаси тоғларга элтиб ташлатган.
Бинобарин, худолар башоратига
Сира ишонмайман ўла-ўлгунча.

Э д и и

Гапинг ҳақ ва лекин чопар юбор тез,
Чўпонни жадалроқ чақириб келсин!

И о к а с т а

Ҳозир буюраман. Уйга кирайлик,
Кўнглинг не истаса бажо келтирай...

Кириб кетадилар.

ИККИНЧИ СТАСИМ

Х о р

1-с т р о ф а

Худоларнинг эзгу каломин,
Эзгу амал, доно амрини
Муқаддас покликда асрагай,
Омонликда асрагай Тақдир.

Арши аъло — Олимп тоғлари,
Унда яшар илоҳий авлод.
Унда мангу гафлат бегона,
Илоҳий руҳ ҳушёру бедор.
Илоҳий руҳ мангу навқирон,
Мангу ҳаёт, мангу ягона.

1-а н т и с т р о ф а

Такаббурлик — зулм манбаи.

Эзгуликка ётдир такаббур.
Толенига етса ҳам, бир кун
Муסיбатга бўлур мубтало.

Шаҳрим ҳаққи, ҳар бандасига
Эзгу ният ёр бўлсин доим.
Эзгу ният билан яшасак,
Бошимизда паноҳ тангрилар!

2- с т р о ф а

Инсон агар ҳаддидан ошса
Лафзида ё амалларида,
Ё қўрқмаса илоҳ ҳукмидан,
Ёвуз тақдир насиб бўлғуси!
 Ўз нафини изласа фақат,
 Жирканмаса агар ҳаромдан,
 Кавлаштира эзгу сирларни,
 У худо қаҳридан қутулмас!

2- а н т и с т р о ф а

Тангриларнинг башорати
Агар бугун бажо келмаса,
Мен бормайман ибодатга!
Художўйлар қиблагоҳи —
Олимп менга бегона!
Агар бўлсанг қудрат соҳиби,
Кулли олам бўлса измингда,
Шафқатсиз қаҳрингни ёгдир, о Зевс!
Эвоҳким, Лай тўғрисидаги
Башоратнинг бўлди беҳуда.
Қани Аполлоннинг қутлуғ иззати?
Қани имон, қани ибодат?

УЧИНЧИ ЭПИСОДИЙ

И о к а с т а

Худолар, Фиванинг ҳукмдорлари!
Мен бугун мушки анбар, гултож кўтариб,
Олимпга — худолар даргоҳи сари
Сафарга чиқмоқни ихтиёр этдим.
Эдининг кўнглига гулгула тушди.
Ақлидан оздирар уни изтироб.
Ҳар эртанги кунда кўрар бир даҳшат.
Фақат шум хабарга муштоқ юраги.

Тасалли бермоққа ожизман, ожиз...
Бориб, изларингни ўпсам, Аполлон,
Тавбаю ноламини тинглагаймисан,
Халос этгаймисан бу қийноқлардан?

Э л ч и к и р а д и.

Э л ч и

Муҳтарам Фиванинг фуқаролари,
Ижозат бергайсиз, саломдан кейин
Сўрсам шоҳ Эдиниинг хонадонини.

Х о р

Шоҳнинг арки шудир. Ўзи кўшикида.
Бу киши малика, жуфти ҳалоли.

Э л ч и

Аё, шаҳаншоҳнинг суюк бекаси,
Файз аримагай хонадонингдан!

И о к а с т а

Бизни эъзоз этган таъзимкор меҳмон,
Қабул эт бизнинг ҳам эзгу туйғумиз.
Арз билан келдингми, хушхабар билан?

Э л ч и

Муждам шоҳ саройин хушнуд қилгуси.

И о к а с т а

Кимнинг элчисисан? Қандай гапинг бор?

Э л ч и

Мен Коринфдан келдим. Гапим, эҳтимол,
Сенга хуррамлик ҳам, дард ҳам етказар.

И о к а с т а

Бу қандай гап? Ҳам дард, ҳам шодлик?

Э л ч и

Коринф фуқароси ўгли Эдини
Тахтга кўтармоқни ихтиёр этди.

И о к а с т а

Полиб-чи? Коринфда ҳукмронмасми?

Э л ч и

Полиб вафот этди, худо раҳматлик.

И о к а с т а

Ажабо, нималар деяпсан ўзинг!

Э л ч и

Ажал ютсин, бўлса сўзимда ғалат.

И о к а с т а

Ҳай, ким бор, тезроқ шоҳни чақиринг.

Мана, худоларнинг башоратлари!..

Эдиш надаркушлик қисматидан қўрқиб

Полибдан узоқда қочиб юрганди.

Унда Полиб эса қисматдан дариг,

Ўз ажали билан ўлиб кетибди.

Э д и ш к и р а д и.

Э д и ш

Иокаста, суюкли маликам,

Не сабаб, чорлабсан мени кўшкимдан?

И о к а с т а

Элчига қулоқ сол, энди нима бўлди

Қисмату башорат деган сафсата?

Э д и ш

Ким экан у? Менда гапи борми?

И о к а с т а

У Коринфдан хабар келтирибди,

Отанг Полиб вафот этганмиш.

Э д и ш

Нима, нима? Қани, ўзинг гапир.

Э л ч и

Илк саволинг агар шу бўлса,

Яна айта қолай: у вафот этди.

Э д и ш

Биров ўлдирдимми? Дарддан ўлдими?

Э л ч и

Сал дарддан қилт этгай қария жони.

Э д и п

Демак, касал бўлиб ўлиб кетдимми?

Э л ч и

Касаллик, қариллик...

Э д и п

О, эсиз, эсиз!

Менга падаркушлик қора қисматин
Шум башорат қилган қоҳинлар қани?
Бекор биз уларни эъзозлаб, хотин,
Шаънига ибодат қилиб юрибмиз.
Отам ўлиб кетган, отам қабрда,
Мен эса қиличга қўл урганим йўқ.
Эҳтимол, у ёлғиз ўғлини қўмсаб,
Соғиниб-саргайиб ўлиб кетгандир.
Хуллас, бекор гаңдир қисмат, башорат,
Полиб олиб кетди барин узлатга!

И о к а с т а

Сенга айтмовдимми такрору такрор.

Э д и п

Ваҳима ҳалқумдан тутганди, хотин.

И о к а с т а

Энди ваҳимани яқин йўлатма.

Э д и п

Онам никоҳидан ҳамон қўрқаман.

И о к а с т а

Инсон тасодифлар панжасидадир,
Қисмат қонунлари бизга бегона.
Беғам яшаш керак, баҳоли қудрат...
Онанг никоҳидан хавотир олма:
Бўлади, одамлар баъзан тушида
Кўрармин опаси билан ётгани;

Туш тумандай тарқаб, унутилади-да,
Яшайверадилар беғам, бепарво.

Э д и и

Гапинг ҳақдир. Аммо... онам барҳаёт.
Шунинг учун, гапинг ҳақ бўлса ҳам,
Юрагимдан чиқмас қўрқув, ваҳима.

И о к а с т а

Ҳарна, ота гўри — сенга тасалли.

Э д и и

Ҳа, Лекин буниси... тириги...— даҳшат.

Э л ч и

Хавотиринг кимдан, мен тушунмадим.

Э д и и

Полибининг беваси, Мeroпа тирик.

Э л ч и

Нечун у бу қадар қўрқув соларкан?

Э д и и

Худонинг даҳшатли башорати бор...

Э л ч и

Билсак бўлармикан, ё сирли у гап?

Э д и и

Бўлади. Бир замон тангри Аполлон
Менга мудҳиш қисмат башорат этган:
Ўз отасин ўзи ўлдиргай деб,
Никоҳга олгай, деб, туққан онасин...
Шу сабаб ватаним — Коринфдан узоқ
Бу ерларда яшаб юрибман.
Буида мен бахтлиман, лекин, ҳар ҳолда
Ота-она юзи фарзандга иссиқ...

Э л ч и

Шу ваҳима билан қувғиндаман, де?

Э д и и

Яна қўрқар эдим надаркушликдан.

Э л ч и

Бўлмаса, мен сени халос айлай, шоҳ.
Хуш хабар элчиси эканман чиндан.

Э д и п

Шоҳона мурувват сенга садага.

Э л ч и

Мен сени Коринфга чорлаб келганман.
Мурувватингдан ҳам умид йўқ эмас.

Э д и п

Зинҳор қайтолмайман ота юртимга.

Э л ч и

Кўп гапдан беҳабар экансан, агар...

Э д и п

Нима «агар?» Гапир, худо ҳаққи, чол!

Э л ч и

...Агар қувғинларга шу сабаб бўлса.

Э д и п

Феб башорат қилган қисматдан қўрқиб...

Э л ч и

Отамдан, онамдан қўрқаман дегин?

Э д и п

Худди шу, қария, бутун даҳшат шу.

Э л ч и

Қўрқишинг асоссиз, тўғриси айтсам.

Э д и п

Нега? Ахир — улар менинг туғишган...

Э л ч и

Йўқ, йўқ, улар сенга тамом бегона.

Э д и п

Сен нима деяпсан, Полиб — ўз отам.

Э л ч и

Мен сенинг ўз отанг бўлган сингари.

Э д и п

Сен ҳеч ким эмассан, у эса — отам!

Э л ч и

Мен ҳаммас, у ҳаммас падаринг, ишон.

Э д и п

Нега ўғлим дерди бўлмаса мудом?

Э л ч и

Менинг қўлларимдан олганди сени.

Э д и п

Ёт қўллардан олиб, бу қадар севмоқ?

Э л ч и

Тирноққа зор эди бечора Полиб.

Э д и п

Сен мени қайёқдан топиб келгандинг?

Э л ч и

Киферон горининг чангалзоридан.

Э д и п

Нечук бориб қолдинг у тоғу тошга?

Э л ч и

Чўпонлик қилардим тоғли яйловда.

Э д и п

Демак, чўпон эдинг, ёлланган чўпон?

Э л ч и

Халоскоринг эдим мен сенинг, ўғлим.

Э д и п

Бирон дардга дучор бўлганмидим мен?

Э л ч и

Буни тўшигингдан билса бўларди.

Э д и п

Эвоҳ! Эски дардни эслаш на даркор?

Э л ч и

Симга ўралганди оёқ, ечганман.

Э д и п

Ераб! Ким экан у бағри тош одам?

Э л ч и

Менга чақалоқни берган биледи.

Э д и п

Ҳали ўзим топдим демаганмидинг?

Э л ч и

Мен олдим бошқа бир чўпон қўлидан.

Э д и п

Ким эди у? Айта оласанми?

Э л ч и

Лайнинг навкариман деганди, чоғи.

Э д и п

Илгариги Фива шоҳи Лайнингми?

Э л ч и

Ҳа, шоҳга чўпонлик қилар экан у.

Э д и п

У тирикми ҳозир? Топса бўлармикин...

Э л ч и

Уни шу ерликлар билса эҳтимол.

Э д и п

Айтинг, қариялар, ҳеч бирингизга
Эячи тилга олган чўпон маълумми?

Уни бунда ё йловда учратганмисиз?
Гапир, пайти келди, ечилсин жумбоқ.

Х о р

Сен кўрмоқчи бўлган тоққа кўчиб кетган
Навкар чўпон ўшамасмикин?
Буни сўраш керак Иокастадан.

Э д и п

Хотин, ҳозиргина элчи тилга олган,
Ҳали биз чақиртган чўпон ўшами?

И о к а с т а

Бари бир эмасми? Мунча ёнмасанг,
Оббо... қўй мана шу гапларни... унут...

Э д и п

Энди калаванинг учин топганда
Нега қўярканман билмай зотимни!

И о к а с т а

Худони ўртага қўйиб, ялинай:
Менга азоб берма, сўрама ортиқ...

Э д и п

Қўрқма, мен қулбачча бўлиб чиқсам ҳам,
Сенинг олий бўлур насли-насабинг!

И о к а с т а

Ғапимга қулоқ сол, зинҳор... кавлама.

Э д и п

Барининг тагига етишим керак.

И о к а с т а

Яхшилик истайман... эзгу насиҳат...

Э д и п

Эзгу насиҳатлар жонимга тегди.

И о к а с т а

Билмаганинг афзал зотингни, шўрлик!

Э д и п

Сен зоти наслинг-ла кибрланавер.
Боринглар, чўпонни бошлаб келинглар.

И о к а с т а

Эвоҳки, бадбахтсан! Сўнгги сўзим шу.
Энди мен умрбод сақлайман сукут.

Ч и қ и б к е т а д и.

Х о р

О Эдип, хотининг қайғқа кетди?
Вагрин ўртамоқда омонсиз азоб.
Бу сукут бўронлар бошламасайди.

Э д и п

Минг балони бошлаб келмайдими!
Наслу насабимни билмоқ истаيمان,
Шоҳ зоти паст бўлиб чиқмасин дея
Ўзидан хавотир менинг маликам.
Бизга ҳаёт берган Тақдир фарзандиман,
Ун икки ой менинг биродарларим:
Гоҳо фалакдаман, гоҳ ер билан яксон,
Ҳозирги туришим ер-кўкка аён,
Зоти насабимни билмоқ истаيمان.

УЧИНЧИ СТАСИМ

Х о р

С т р о ф а

Башоратга қобил бўлсам,
Кўзим кўрса узоқни,
Олимп билан онт ичаман:
Эшитарсан, Киферон,
Эртагадан ойли тунда
Сени қутлай бошлаймиз.
Сен Эдипининг ватанисан,
Ота юрти, бешиги.
Сен азалдан мақбул эдинг
Фиванинг шоҳларига.

Шарафинга биз бошлаймиз
Шодиёна маросим.

А н т и с т р о ф а

Онанг ким эди, гўдак,
Умри боқийларданми?
Отанг ким эди, гўдак,
Локсийми ёки Гермес?
Чунки бири азалдан
Ўтлоқларнинг ошиғи,
Бири эса ўзи ҳам
Тоғ-тош аро туғилган.
Худолар базмгоҳи —
Геликон чўққисиди
Кайфу сафо тангриси
Сенинг отанг эмасми?

ТУРТИНЧИ ЭПИСОДИЙ

Э д и п

Мен чўпонни танимайман, аммо
Юрагим ҳовлиқиб кетди, қаранглар,
Биз кутган қария ўша эмасми?
Элчи билан тенгқур кўриниши ҳам.
Кузатиб келмоқда менинг қулларим.
Разм сол, аниқроқ айтарсан ўзинг,
Кўп кўргансан ахир кекса чўпонни.

Х о р

Хотиржам бўл, шоҳим, яхши биламан,
У — Лайнинг кўп ҳалол чўпони эди.

Чўпон киради.

Э д и п

Аввал сендан сўрай, коринфлик меҳмон,
Сен айтган шумиди?

Э л ч и

Худди мана шу.

Э д и п

Кўзларимга қараб жавоб бер, чўпон:

Сен Лайга қулмидинг?

Ч ў п о н

Қул эдим, аммо
Бир фарзанддай эдим хонадонида.

Ә д и н

Қандай касб-кордан кун кўрар эдинг?

Ч ў п о н

Аксар пода боқиб тердим ризқимни.

Ә д и н

Қайси ўлкаларда кечди ҳаётинг?

Ч ў п о н

Кўпинча Киферон яйловларида.

Ә д и н

Бу сенга танишми? Кўрганмисан ҳеч?

Ч ў п о н

Нима қилипти у? Кимни айтяпсан?

Ә д и н

Қаршингдаги зотни кўрганмисан ҳеч?

Ч ў п о н

Балки кўргандирман, эслай олмадим.

Ә л ч и

Дарров эслолмаса ажаб эмас, шоҳ.
Мен ёдига солай ҳозир бирма-бир.
Сайр этиб Киферон яйловларида
Кезган чоқларимиз ёдингга тушар.
Икки пода эди қарамоғингда,
Илк баҳордан токи совуқ кузгача
Бирга юрмадикми роса уч фасл?
Қишда мен қўйларни қўтонга қувсам,
Сен Лайнинг қасрига ҳайдаб кетардинг.
Эсингдами шулар, тўғрими-йўқми?

Ч ў п о н

Бари тўғри... Эҳ-ҳе, қачонлар эди...

Э л ч и

Энди айт: сен менга бир чақалоқни
Боқиб олгин дея берганинг ҳақми?

Ч ў п о н

Берсам нима бўпти, нега сўраясан?

Э л ч и

Нима бўлар эди, ўша чақалоқ
Мана, рўпарангда турибди, ошна.

Ч ў п о н

О тилинг кесилсин, лаънати, жим бўл!

Э д и п

Сен, қария, уни лаънатлама;
Сенинг сўзларингдир лаънатга лойиқ.

Ч ў п о н

Менинг айбим нима, шаҳаншоҳ?

Э д и п

Гўдакдан гап очса, сен чап берясан!

Ч ў п о н

Ҳеч нарса билмайди; бари бекор гап.

Э д и п

Қаҳрим оловланмай, яхшилиқча айт.

Ч ў п о н

Чолга, худо ҳаққи, раҳминг келсин, шоҳ!

Э д и п

Қўлин орқасига боғланг чамбарчас.

Ч ў п о н

Оҳ, шўрлиқ пешонам! Нимани айтай?

Э д и п

Бунга чақалоқни берганмисан, айт?

Ч ў п о н

Берганман... ўлганим яхшийди бермай!..

Э д и п

Тўғриси айтмасанг — ўласан, шопма.

Ч ў п о н

Энди бир сўз айтсам, тил тортмай ўлай.

Э д и п

Бу чол, назаримда, қутулиб кетмоқчи.

Ч ў п о н

Гўдакни берганман, дедим-ку, бўлди-да.

Э д и п

Бола кимникийди? Қайдан олгансан?

Ч ў п о н

Бошқа бир одамдан олгандим...

Э д и п

Бошқа бир одамдан? Ким у? Қаерлик?

Ч ў п о н

Бу ёғни сўрама, худо ҳаққи, шоҳ!

Э д и п

Жонингдан умид уз, қайта сўрасам!

Ч ў п о н

У одам шоҳ Лайнинг хонадонидан.

Э д и п

Қулимиди ё қариндоши?

Ч ў п о н

Е ҳақ! Бу даҳшатни қандай айтаман...

Ә д и п

Эвоҳ, сен айтишинг, мен тинглашим шарт.

Ч ў п о н

Лайга фарзанд эди ўша чақалоқ...
Хотинингдан сўра қолган гапларни.

Ә д и п

Гўдакни у берганмиди сенга?

Ч ў п о н

Ҳа, шоҳ!

Ә д и п

Нега ахир?

Ч ў п о н

Ўлдиргин дея...

Ә д и п

Она — ўз фарзандин?

Ч ў п о н

Шум башоратдан
Қўрқарди малика.

Ә д и п

Қандай башорат?

Ч ў п о н

Падаркуш бўлади фарзандинг, дея
Келган маликамга ғойибдан овоз.

Ә д и п

Нега, ундай бўлса, бировга бердинг?

Ч ў п о н

Жуда раҳмим келди. Бу ошнам уни
Узоқ ўз юртига олиб кетганди.
Болани асрабди кулфатлар учун...
Агар ўша бўлсанг, бадбахтсан, бадбахт!

Э д и п

Тамом, бари аён! О ёруғ жаҳон,
Сўнги бор кўрмоқда кўзларим сени,
Ҳаёт ҳаром, нафас ҳаром, никоҳ ҳаром менга.
Қонга булганганман, жирканчман, жирканч!

Ю гуриб қасрга кириб кетади.

ТҶҲРТИНЧИ СТАСИМ

Х о р

1-с т р о ф а

Инсон, инсон! О, фоний авлод!
Маъносиз ва бебақо дунё!
Бағри бутун борми оламда?
«Толеим бор» дея улгурмай
Толеидан маҳрум бандаси.
Бахти қаро Эдип, о, Эдип!
Менга сабоқ бўлди қисматинг.
Сенинг хунук қиссангдан ҳисса:
Бу дунёда бахтли инсон йўқ!

1-а н т и с т р о ф а

Зеҳни ўткир эди, ё танграм,
Юртимизни аждаҳо қушини
Панжасидан тортиб олганди,
Ҳаммамизга маъқулу манзур,
Суянган тоғимиз бўлиб қолганди.
Эдип, дердик, ҳукронимиз,
Шаҳримиз аҳлининг кўнглида
Топган эди фаҳру эҳтиром.

2-с т р о ф а

Бугун эса аянч ва бахтсиз,
Виждон азобининг исканжасида.
Хотинига ўғил, онасига эр,
Умрлик кулфатнинг муз панжасида.
Неча йилдан бери, о бадбахт,
Қандай бардош берди сукунат,

Қандай бардош берди оқ ёстиқ,
Қандай бардош берди ота арвоқи?

2- а н т и с т р о ф а

Энди аён: дафъатан босди
Ва шафқатсиз фош этди замон.
Неча йиллар бир қиёфада
Бир аёл қўйнида ота ва ўғил,
Бу дунёдан сени кўрмай ўтсам,
Билмай ўтган бўлсам кошкийди,
Тирик мурданг узра йиғлайман,
Лайнинг бадбахт ўғли, шоҳ Эдин!
Худо шоҳид, бир замон бизнинг
Кўзимизга нур бағишладинг.
Энди эса, бизни бир умр
Зимистонга этдинг мубтало.

Х и з м а т к о р киради.

Э к с о д

Х и з м а т к о р

Азиз юртимизнинг фуқаролари!
Мунча мудҳиш экан кўргилигингиз!
Ҳали шоҳ қасрига содиқ экансиз,
Сизнинг зиммангизда азоб, изтироб!
Шундай кўп эканки эски ва янги
Жирканч кирдикорлар бу хонадонда,
Истр билан Фасис юволмас ҳатто!..
Бундай балоларга инсон чидолмас!

Х о р

Ниҳоясиз эди эски кулфатлар...
Яна нима бўлди саройда, гапир!

Х и з м а т к о р

Эвоҳ, айтиш осон, азиз маликамиз
Гўзал Иокаста қазо қилдилар.

Х о р

Машъум, бадбахт аёл! Нима сабабдан?

Х и з м а т к о р

Ўзи ўз жонига қасд қилди, шўрлик.
Йўқ, сиз менингчалик ситам чекмайсиз,
Кўрдим, кўз ўнгимда шундай турибди.
Сиз кўрсангиз эди ўртанганларин:
Ётоғига кирди, кўзлари бежо,
Никоҳ тўшагига қушдай ташланиб
Бирдан сочларини юла бошлади.
Кейин эшикларни тамбалаб олиб,
Марҳум Лайни чорлаб бақира кетди.
Эрини ўлдирган тўнғич ўғлини,
Ўз ўғли қўйнига кирган онани,
Унинг болаларин қарғай бошлади.
Эридан эр туққан, ўглидан — бола,
Ҳаром чойшабларин йиртиб ташлади.
Кейин тинчиб қолди, қандай — билмадим.
Сўнгра Эдип кирди ҳаллослаб, ёниб.
Шундай мудҳиш эди унинг вазоҳати,
Ўзимни йўқотдим уни кўрганда.
Тяг сўраб кимнидир суриштирди у,
Қани хотиним деб айта олмасди,
Айта олмас эди қани онам деб.
Ақлини олганди илоҳий бир куч,
Илоҳий бир кучдан титрар вужуди.
Дафъатан, даҳшатли бир фарёд билан
У ёниқ эшикка ўзини урди,
Ошиқ-мошиғидан суғуриб ташлаб
Ҳолсиз кириб борди ётоқхонага.
Кўрсак: маликанинг оппоқ мурдаси
Силкиниб турипти шифтда осиглиқ.
Бўридай ўкириб йиғлади Эдип.
Титроқ қўллари-ла кесди арқонни.
Кейин... оҳ, мен айтолмайман, йўқ, йўқ...
«Таъқиқли чиройга қараб ўрганган,
Меҳрли чеҳрани таний олмаган —
Кўзларнинг кўришга ҳаққи йўқ асло,
Қилган ёвузлимим, чеккан дардимни
Кўриши керакмас менинг кўзларим!» —
Деб бутун оламини бошга кўтариб
Маликанинг ҳарир, оқ кўйлагидан
Олтин тўғнағични юлиб олдию,
Кўзларига тиқди ўткир игнани,

Илма-тешик қилди қорачугларин!
Кўзини кўп марта жароҳатлади.
Томчи-томчи эмас, соқолларига
Сув каби тизиллаб оқиб тушиди қон.
Мана, қону ўлик, дод билан тўлди
Бир вақт бахт гуллаган заррин хоналар.

Х о р

У ҳозир ўзига келдими, қалай?

Х и з м а т к о р

Ҳозир дод солмоқда: эшикни очинг,
Отасин ўлдирган аблаҳ қотилни,
Онасига ётган ифлос мурдорни
Кўрсатинг демоқда, Кадм аҳлига!
Мен, бадбахт, бошимни олиб кетаман,
Токи худоларнинг қаҳри-ғазаби
Юртимга ёгмасин!— дейди бечора.
У дармонсиз, заиф, бошловчиси йўқ...
Фил ҳам кўтаролмас унинг дардини.
Ҳозир кўрасизлар... ана, шарпаси...
Иблис ҳам кўрмасин бунақасини!

К о м м о с

Х о р

Инсон азобини кўриш даҳшатли!
Мен бундай қийноқни эшитмаганман!
У ҳушсиз. Бўлмаса чидамас эди.
Қандай девлар адаштирди сени,
Кимлар раво кўрди мудҳиш қисматни?
Юзингга қарашга юрак дов бермас,
Вужудимга титроқ солмоқда юзинг!

Э д и п

Ёраб, лаънатзада, бахти қароман!
Шум қисмат, қайларга бошладинг мени?
Кимларга, қайларга етар овозим?
Қандай дўзахларга ташладинг мени?

Х о р

Кўз кўрса ақлдан оздирадиган

Тубсиз жаҳаннамга етиб келдинг сен.

Э д и п

1- с т р о ф а

О, қора булутлар!..
Даҳшат исканжага олди қалбимни,
Қайга элиб ташлар мени гирдибод?!
О, қора қисматим!
Заҳарли найзасин санчди мусибат!
Илондай чирмашар хотираларим!

Х о р

Ҳа, сенинг азобу изтиробингни
Кўргулик қилмасин инсон зотига...

Э д и п

1- а н т и с т р о ф а

Эвоҳ! Биродарим!
Елғиз садоқатли суянчигим сен,
Елғиз сен ғамхўрсан кўзсиз шўрликка.
Зулмат сени мендан яширолмапти,
Эвоҳ! Товушингдан таниб турибман.

Х о р

О раҳмсиз, золим! Қандай журъат билан
Абадий сўндирдинг ўз кўзларингни?

Э д и п

2- с т р о ф а

Аполлоннинг амри бу,
Тангри ҳукми, азизлар!
Малъун кулфатларимни
Егкизди охирига.
Кўзларимни мен ўзим,
Мен ўзим яраладим.
Нима қилай бу кўзларни
Энди бу оламда ҳеч нарса, ҳеч нарса
Менинг кўзларимни қувонтирмаса?

Х о р

Сен айтгандай бўлди бари, э танграм!

Э д и п

Нимага қарайман,
Кимни қутлайман,
Кимга керак меҳрим,
Кўзим ёғдуси?
Олиб кетинг мени,
Олиб кетинг тез,
Қутсиз башарамни,
Манфур қиёфамни
Одамлар кўзидан тезроқ яширинг!

Х о р

Қайгули руҳ, эй қора қисмат,
Кошки кўрмасайдим сени то абад!

Э д и п

2- а н т и с т р о ф а

Болаликда оёғимдан
Арқонни ечиб олиб,
Азоблардан қутқазган ким, —
Ушанга тавқи лаънат!
Уша маҳал ўлиб кетсам
Тогда беному нишон,
На қариндош-уруғлару
На мен ўзим билардим
Бу даҳшатли кунларни!

Х о р

Бу гапинг ҳақ.

Э д и п

Келмас эдим,
Бўлмас эдим падаркуш.
Бир ёстиққа бош қўймасдим
Туққан волидам билан.
Шу тўшакда мени туғиб,

Шунда менга ноз қилган
Живоятчи шу хотиннинг
Ифлос ҳаромисима!
Бу дунёда бўлса агар бу тенги азоб
Солма инсон бошига!..

Х о р

Мангу зулмат оламини таялабсан,
Туғилмаган маъқул эди...

Э д и п

Сен менга

Таъна қилиб, кенгаш бермай қўя қол.
У дунёда ота-онам юзига
Қандай боқдим — кўзларимни ўймасам?
Бадбахт онам мендан туққан болага
Қандай боқдим — кўзларимни ўймасам?
Йўқ, абадий кўр бўлганим яхшироқ...
Бу шаҳарнинг қалъаси, қасрларин,
Худоларнинг муқаддас ҳайкалларин
Кўриб қувонмоққа энди ҳаққим йўқ.
Юртга қонли доғ туширган қотилни
Йўқ қилишга ўзим фармон берганман.
Энди эса фуқаронинг кўзига
Қандай боқдим — кўзларимни ўймасам.
Йўқ, бу ҳам кам! Қўлим бўлса бақувват
Токи, дўстлар, менинг қабиҳ вужудим
Тубсиз қора зиндонга айлансин! — деб
Қулогимнинг пардаларин йиртардим.
О Киферон! Ўша маҳал қўйингда
Қоя босиб эзса мурғак жонимни,
Қийналмасдим чекиб шунча уқубат,
Яшаш яхши — кулфатларни англамай.
Полиб, Коринф, яйраб ўсган ерларим!
Сиртдан сизга соф эдим ва бегуноҳ,
Аммо мараз, разил эдим ичимда!
О тақдир йўлимга тушган чорраҳа,
Едингдами ўша тенгсиз жиноят?
Едингдами қўлларимдан томган қон,
Қалбим қони, отам қони, иссиқ қон?
Нега ёрилмайди бу ер, айтинглар,
Нимага ютмайди мени қаърига!..

Елбораман, тангриларни ўртага қўйиб,
Мени яширинглар инсон кўзидан,
Е тезроқ, ташланглар дарёга, жарга!
Ҳазар қилманг, ким бор, етакланг мени,
Келинг, дардим менинг юқумли эмас.

Х о р

Ана, мавридида келди Креонт, —
У арзингни тинглар, берар маслаҳат:
У — пойтахтда ҳозир ёлғиз ҳукмрон.

Э д и п

О аттанг! Мен уни ўшанда ноҳақ,
Ноҳақ таҳқир этдим, эсингиздами?
Қайси юзим билан арзим айтийин,
Қайси юзим билан кутай адолат?

К р е о н т

Масхара қилгани келмадим, Эдип,
Уша таҳқирингга таъналарим йўқ.
Агар инсонлардан номус қилмасак,
Офтоб ҳурматин қилайлик ахир...
Нега кўз-кўз қилиб ҳамон турибсиз
Оламга бу янглиғ шармандаликни?
Уни тупроқ қабул эта олмас,
Емғир ювмас уни, нур қилар ҳазар.
Уйга олиб кириг тезроқ Эдиппи, —
Кўрса яқинлари, майли, баҳарнав...

Э д и п

Қаддингда бу қадар кўрку салобат,
Келибсан мен бадбин махлуқ қошига,
Қулоқ сол, мен сенинг ташвишингдаман.

К р е о н т

Қандай юмушинг бор?

Э д и п

Мени қувиб сол
Инсонлар кўзидан йироққа тезроқ.

К р е о н т

Шундай қилмоқчиман, лекин, аввало

Тангридан ижозат сўраб кўрай-чи.

Э д и п

Тангрининг ҳукми бор: юртнинг шаънига
Қонли доғ туширган қотилга — ўлим.

К р е о н т

Бундан хабарим бор, шундай бўлса ҳам,
Тангрини эслайлик мушкул онларда.

Э д и п

Худога номимни яна ёд этмоқ...

К р е о н т

Энди сен илоҳга инонсанг керак?..

Э д и п

Ишончу илинжим сенда, Креонт:
Уни... уйдагини... ўзинг дафн этгил,
Ўзинг бил... бу сенинг қондошлик бурчинг.
Менга шаҳар аҳли мотам тутмасин,
Мен ундан ёмонлик кўрмадим, раҳмат.
Киферонга кетай, ижозат берсанг,
Унда боқиб олган отам, онамнинг
Хилхонаси ҳам бор, қабрим тайинли.
Аммо биламанки, мени ажал олмас,
Мени дард ўлдирмас, шуниси ёмон.
Янги алам, янги дардлар учун
Омон сақлаб келди жонимни ажал.
Нима бўлса бўлар, энди бу ёғини
Тақдирнинг ўзига ҳавола қилдим.
Катта ўғлонларим ташвишини тортма.
Улар ўз йўлларин топиб кетишар.
Аммо сабил қолди ёш-ёш қизларим,
Эрка ўсган қизлар, ожиз шўрликлар,
Шуларга шафқат қил, улар бегуноҳ.
Энди эса, шоҳим, менга ҳиммат қил:
Шуларнинг бошини силай сўнгги бор,
Ўксиб-тўйиб йиғлай бағримга босиб...
Оҳ, қандай йиғларман, кўзда ёшим йўқ...
Қани улар, кўрсат, олижаноб шоҳ,
Оёқ шарпалари келяптими?..

Қизларим, жонгинам... Сизмисиз, қани?
Креонт, уларни сен чақирдингми?

К р е о н т

Ҳа, жиндек, сўнгги бор ёнларида бўл;
Сўнгги қувонч сенга, сўнгги тасалли.

Э д и н

Толенинг ёр бўлсин! Худолар сени
Умр йўлларида ардоқлагуси!
Қайдасиз, қизларим, яқинроқ келинг...
Илк бор ака бўлиб... қўл чўзай сизга,
Кеча чақнаб турган порлоқ кўзларни
Бугун бу аҳволга солган мен ўзим...
Ёнингизда турган шу бадбахт ота
Кўрмасдан... билмасдан... сизни оламга
Келтириб қўйди-ку... ўз онасидан...
Сизни кўрмасам ҳам... сиз деб бағрим қон...
Мен-ку бир амаллаб ўлиб кетарман,
Сиз қандай яшарсиз инсонлар билан?
Кўпчилик ичида бош кўтаролмай,
Тўю маъракадан қайтарсиз йиғлаб.
Бировлар бахтига жовдираб ўсиб,
Бўй етганда сизни биров хоҳламас.
Пешонангиздаги шармисорликни,
Аждод иснодини бутун бир умр
Тавқи лаънат каби олиб юарсиз...
Ёраб, яна қандай балоларинг бор?
Отангиз падаркуш, онангиз эса —
Сизни ўз ўглидан туққан қабоҳат.
Тубанликда ўтар сизнинг умрингиз,
Меҳр кўзи билан боққувчи бўлмас,
Ёлғизликда бевақт, гулдай сўларсиз...
Креонт, буларга қилгин оталик,
Бошпанасиз қўйма, қилма хору зор,
Бировнинг нонига интизор этма,
Раҳм қил нораства бечораларга.
Эшитдингми, Креонт, онт ичасанми?
Олижанобсан-ку, қайдасан, гапир!..
Сизга, етимларим, жигарбандларим,
Эс-ҳушлик бўлсангиз айтардим ўгит...
Тақдир измидасиз... қисматингиз оғир,
Фақат бўлманг дейман менчалик бадбахт.

Х о р

Эдип сизга ибрат бўлсин, фивалик фуқаролар,
Мушкулларни осон этган шон-шавкатли шоҳ эди,
Ҳавас билан боқар эди йўлларига ҳар инсон,
Энди эса бирдан чўкди балолар гирдобига!
Бундан чиқди, инсон деган сўнгги кунин ўйласин,
Бало-қазоларни енгиб, сўнгги нафасигача
Виждон билан, омонликда яшаганлар — комрон!



ЮНОН ТРАГЕДИЯЛАРИНИНГ ТУЗИЛИШИГА ДОИР

Юнон трагедиясига хос махсус терминлар жаҳоннинг ҳамма тилларида ўз ҳолича қолдириб келинмоқда. Бу уларнинг илмий аниқлигини сақлайди. Ўзбек тилида ҳам улар таржима қилинмай, асосан ўз ҳолича олинди.

Парод ва стасим — асардаги асосий қисмларнинг чегаралари ҳисобланиб, бири — хорнинг ҳаракат майдонига — саҳнага кираверишдаги, бири — унга киргандан кейинги ашуласидир.

Эписодий — персонажларнинг диалоглари, яъни воқеалар қисми, унда хор ҳам бир персонаж сифатида иштирок этади.

Пролог — пароддан олдин келадиган ибтидо. Бу термин, маълумки, ҳозирги адабиётда ҳам ўз маъносида қабул қилинган.

Эскод — ҳозир қўлланиладиган эпилогга яқин, хотима маъносида. Антик эскоддан кейин хор ашула айтмайди.

Хорнинг ашулалари одатда Строфа ва Антистрофага бўлинади, буларнинг шаклий айирмаси йўқ, фақат ашула қисмларини билдиради. Ашуланинг сўнгги қисми Эпод деб аталади.

ИЗОҲЛАР

- Кадм — Эдипнинг аждодларидан.
Паллада — Афинанинг сифатларидан, эзгу номларидан бири.
Исмена — Фивада бир дарё. Унинг соҳилида ёндирилган қурбонлик кулига қараб фол очилар экан.
Аждаҳо қуш — Фива шаҳри яқинида пайдо бўлиб, ўткинчиларга жумбоқ айтар эмиш. Унинг жумбоқларини ҳеч ким ечолмай, ҳамма бу мудҳиш махлуқнинг панжасида ҳалок бўлиб келаркан. Фақат Эдип жумбоқни ечиб офатни даф этган эмиш.
Пифон — муқаддас Дельфанинг қадимги номи. Унда жуда бой, заррин эҳром бўлган.

На узбекском языке

Софокл Царь Эдип

(трагедия)

Перевод с издания издательства художественной литературы, Москва, 1958

Редактор-*М. Аззам*

Рассом *К. Воробьѣв*

Расмлар редактори *А. Бобров*

Техн. редактор *Е. Потапова*

Корректор *Р. Содиқбекова*

ИБ № 746

Босмахонага берилди 17.05.79. Босишга рухсат этилди 11.10.79. Формати 84X100^{1/32}. Босмахона қоғози № 1. Мактаб гарнитураси. Юқори босма. Шартли босма л. 3,7. Нашр л. 3,49. Тиражи 10000. Заказ № 79. Баҳоси 40 т. Мелованный қоғозда баҳоси 60 т. Гафур Фулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. Тошкент, 700129. Навоий кўчаси, 30.

Ўзбекистон ССР Нашриётлар, полиграфия ва китоб савдоси ишлари Давлат комитетининг Тошкент «Матбуот» полиграфия ишлаб чиқариш бирлашмасининг 1-босмахонасида босилди. Тошкент, Ҳамза кўчаси, 21.

Софокл.

Шоҳ Эдип: Трагедия. А. Мухтор таржима-
си.— Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1979.
76 б.

Қадимги юнон трагик драматурги Софоклнинг «Шоҳ
Эдип» трагедияси ўзбек тилида биринчи марта нашр
этилмоқда.

Таржимон ўзбек китобхонлари учун тушунилгани
қийин бўлган ва узундан-узун изоҳлар талаб қиладиган
иккинчи даражали шахслар ва худоларнинг отдарини,
география номларини, этник группаларнинг атама-
ларини, баъзи бир жумлаларини таржима текстидан ту-
шириб қолдирган. Шу маънода бу нашрни ёрқин таржи-
ма деб ҳам ҳисоблаш мумкин.

Софокл. Царь Эдип. Трагедия.

ББК 84(3)3

А

С $\frac{70304-221}{M 352 (04)79}$ 112-79-3704050000